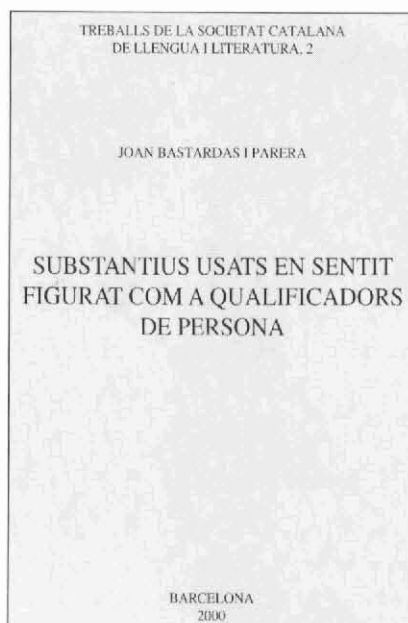

Sobre qualificacions de persona

per Carles Riera

BASTARDAS I PARERA, Joan
Substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona

Societat Catalana
de Llengua i literatura
Institut d'Estudis Catalans,
Barcelona 2000

El professor Joan Bastardas i Parera, reconegut llatínia i membre emèrit de l'Institut d'Estudis Catalans, ha publicat un interessant i curiós estudi: *Substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona*, Societat Catalana de Llengua i Literatura, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2000. Es tracta d'un treball breu (de 68 pàgines) distribuït en tres capítols: 1. *Vers una tipologia dels substantius qualificadors de persona*; 2. *Alteracions de gènere i nombre en substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona*. Ad-

jectivacions, i 3. *Consideracions finals sobre els substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona*. Completen l'estudi la bibliografia i l'índex alfabètic.

En el primer capítol, Joan Bastardas es refereix al pas del sentit recte al sentit figurat, procés basat en l'ús metafòric de determinats substantius que hom emprava com a qualificadors de persona. Diu l'autor: «Em refereixo a substantius com *estaquirot*, *plom*, *bleda*, *cavallot*, *mussol*, *desastre*, *plaga*, *carallot* i encara *tros d'ase* (o *de pa* o l'enigmàtic *tros de quò-*

niam).» I hi afegeix: «Pertanyen a camps molt diferents i diversos. Semànticament, quan s'usen fent referència a persones, són pròxims als adjectius qualificatius. Encara que no sigui més que per entendre'ns podem anomenar-los "substantius qualificadors de persona"» (p. 8). L'autor es refereix també a una altra classe de substantius, usats igualment com a qualificadors de persones «que no tenen un origen metafòric, sinó més aviat metonímic» (p. 8). Diu: «Es tracta de substantius que designen coses no externes a la persona humana, sinó que pertanyen a ella per naturalesa i intrínsecament (des de l'ànima a la vergonya passant per la llengua); aquests substantius acompanyats d'un adjectiu qualificatiu o quantificador poden referir-se metonímicament a la persona que les té en la qualitat o quantitat que l'adjectiu indica». En el DLG figuren aquestes dues frases: *Males llengües diuen (...)* i *És una mala llengua*. El mateix diccionari recull les frases següents: *Ésser un cap boig*, *calent*, *de trons*, *desgavellat*, *fluix*, *lleuger*, *verd*, *de pardals* ('Dit d'una persona sense seny') i *Ésser un cap buit*, *d'ase*, *de carbassa* ('Dit d'una persona nícia, ignorant') i encara *Ésser un cap de ferro* ('Dit d'una persona que no es cansa per molt que treballi mentalment'). També: *mà foradada* és usat com a substantiu qualificador. Podem incloure en

aquest grup certs compostos. En el DGLC, des de la primera edició, són presentats com a substantius (*m.* i *f.*) els compostos d'adjectiu + substantiu que formen sèrie: *poca-pena*, *poca-roba*, *poca-solta* ('Dit del qui no té solta'), *poca-traça* ('El qui no té traça') i *poca-vergonya*; però també funcionen, uns més que els altres, com a adjectius: *poca-solta* no és solament un qualificador de persona; pot ser dit d'una cosa (*un acudit poca-solta*). (En p. 9, hi he arreglat la puntuació). Encara un altre grup dels mots que Bastardas estudia el constitueixen aquells substantius que designen parts del cos humà i que, referits a persones, són usats per a qualificar-les però sense que sigui necessària la companyia d'un adjectiu: *barra*, *penques*, *galtes*, *manetes*, *colló*. En un segon apartat d'aquest primer capítol, l'autor es refereix a altres substantius que s'usen per a qualificar persones.

En el segon capítol, Joan Bastardas es fixa en les alteracions de gènere i nombre dels substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona. Sistematitza les modificacions morfològiques dels dits substantius bo i assenyalant punts obscurs i vacil·lacions, ja que «ni els diccionaris ni la consciència lingüística, la meua i la dels meus amics informadors, ho resolen tot» (p. 23).

En el tercer i darrer capítol, Bastardas ens ofereix unes consideracions, plenes de sentit comú i honradesa, a propòsit del tema estudiat. N'extrec una única mostra: «La meua idea és que les teories passen, però resta el material, si és presentat i criticat adequadament, cosa que no sé si he aconseguit d'una manera del tot satisfactòria» (p. 62).

Doncs, del tot, del tot... No cal dir que el treball del professor Bastardas aporta una informació molt valuosa, fa observacions de gran lucidesa i coneixement i, a més, sistematitza un camp encara poc fressat pels estudis lingüístics. De tant en tant, al llarg de l'estudi fa comentaris a propòsit del

Diccionari de l'Institut (DIEC), fent veure aspectes que sens dubte haurien de ser millorats en una nova edició. Per exemple, en la nota 48, hom assenyalava que el plural de *figa flor* (o bé *figa-flor*) és *figues flors*, però com que el DIEC grafia *figaflor*, tot junt, això ens porta a un plural forçat *figaflors*. Semblantment passa amb el terme *pell roja*; Bastardas escriu: «A mi em sembla ben catalana (que d'això es tracta) una frase com és ara: *Veïerem de lluny uns pells roges*» (nota 57); però el DIEC prescriu únicament *pellroja*. L'autor també adverteix, a propòsit d'unes modificacions en la quarta edició del *Diccionari general de la llengua catalana* (1966): «Finalment les formes *flema*, *flemàtic*, *flemàticament*, *flemó* i *flemonós* són substituïdes per *flegma*, *flegmàtic*, etc. Coromines es va mantenir fidel a les formes fabrianes *flema*, *flemàtic*, etc. Hom pot escriure *flegmàtic* sense dificultats, però no seria prudent, ara per ara, que una actriu dalt l'escenari fes retret de *flegmàtic* a ningú. No es pot matar tot el que és gras» (nota 52).

Fins ací, benvolgut lector, no he fet sinó subscriure els comentaris de Joan Bastardas. Ara, però, sense regatejar cap mèrit a la investigació del savi professor, no puc estar-me d'assenyalar dos punts febles pel fa a la forma, no pas al fons, del present estudi. D'una banda, l'ús indegut molt sovint –massa sovint!– de la partícula simple *com* en comptes de la composta *com a*. Més de trenta cops l'ús de *com* hi és indegut: apareix moltes vegades, per exemple, la construcció *usat com adjectiu*, en comptes de *usat com a adjectiu*, i també qui-sap-les aquesta segona. En casos paral·lels i de constatat apareix adés *com a* adés *com*: «L'augmentatiu *bestiota* és usat sobretot *com a* adjectiu. El mateix Fabra el fa servir *com* adjectiu, quan explica el significat *gamarús*» (p. 36). En general sembla que l'autor prescindeix de la preposició *a* davant els termes començats en vocal, però tampoc no és això, perquè trobem

«adjectius que sovint funcionen com substantius» (p. 12), «l'ús de *gallina* com substantiu masculí» (p. 37), «l'ús de *pinta* com substantiu masculí» (p. 45). També algun cop trobem el cas contrari (o sigui, *com a* en comptes de *com*): «*garneu* és sentit *com a* un adjectiu literari» (p. 52), «Home que pel seu capteniment poc seriós i inconsistent no mereix ésser tingut sinó *com a* un objecte de divertiment» (p. 19, tret del DGLC, però mal copiat). I l'altre punt feble del treball –també quant a la forma– és la puntuació molt sovint deficient (encara que aquest aspecte fa de mal comentar); valgui un sol exemple com a botó de mostra (ús de coma en comptes de dos punts): «Però hi ha un fet que posa de manifest que es tracta d'un substantiu qualificador (o d'un adjectiu) de dues terminacions, l'existència d'una forma masculina més vulgar o popular, la forma *llonzo* (-*nzu*), que no surt en els diccionaris, però que he pogut comprovar que és ben viva» (p. 59) «... de dues terminacions: l'existència...». I encara, però ja finalment –ultra les inevitables errates i altres aspectes lingüístics més o menys discutibles–, hi ha l'ús inadequat d'algunes formes verbals: «En una frase com *El tinyós del seu cunyat no se'n va voler fer càrrec*, no vol dir que el cunyat d'algú tingués tinya, sinó que era un ronyós, cosa que no vol dir tampoc que el cunyat era una persona que tenia ronya, sinó que era una 'persona mesquina, gasiva'» (p. 21) (*fos, tingues*); «... sobretot en l'expressió *Gastar molta fatxenda*. No és dubtós que procedeix directament de l'italià *faccenda*» (p. 43) (*procedeixi*); «No és dubtós que sovint **funciona** com a adjectiu» (p. 43) (*funcioni*); «Això és el que sembla que vulgui indicar el DGLC» (p. 53) (*vol*).

En fi. El llibre és bo, però hauria calgut sotmetre'l a una revisió més rigorosa, oi més tractant-se d'una publicació d'una societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans. ♦